

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda Gerçekleşen Psikolojik Aktiviteler

Mehmet Emin ULUDAĞ*

ÖZ

Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatındaki yenileşme serüveninin merkezinde romanların olduğu açıkça görülebilir. Bu anlatı türü ve yenileşme ile beraber yeni temalar edebiyatımızın ileri ufuklarını oluşturur. Yenileşme ve değişme adına birçok romancımız bu sahnede yerini alır. Peyami Safa'da bunlardan biridir. Peyami Safa'nın roman ikliminde insan, ona ait dışsal ve içsel aktiviteler merkez vaka konumundadır. İnsanların iç huzursuzluğunun ve Türk edebiyatında insana ait ruhsal aktivitelerin en başarılı örneklerinden biri romancının *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* isimli eseridir. Bildirideki hedefimiz bu psikolojik aktiviteleri tespit ve tarif etmektir.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, roman, insan, psikolojik aktivite.

ABSTRACT

Psychological Activities in Peyami Safa's *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*

It is clear the growing influence of western novels in Turkish Literature. This type of expression and innovation makes up new horizons in the advanced literature themes. Many novelists are in this scene in the name of renovation and change. Peyami Safa is one of them. Human beings and their internal and external activities occupy a central place in the Peyami Safa's novels. One of the most succesful examples of the spiritual activities of human beings related to the internal unrest and spiritual activities of the people of Turkish literature is his novel, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*.

The aim of this paper is to describe and identify the psychological activities in this novel.

Key Words: Peyami Safa, human beings, psychological activities.

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, DİYARBAKIR, e-posta: euludag@dicle.edu.tr

Giriş

1949'da yazılan *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanı şöyle özetlenebilir: İkinci Dünya Savaşı yıllarında önce tıp okuyan dördüncü sınıftan ayrılarak felsefeye devam eden, annesini ve iki ablasını veremden kaybeden, Londra'daki babasından haber alamayan Ferit Yüksekaldırım'da bir pansiyona yerleşir. Roman gece başlar ve Ferit rüya görür ve uyanır. Yan odadaki aile ile tanışır. Onların sıkıntılarını öğrenir. Babuş(Baha)'u tedavi eder ve uyumaya gider ama bir türlü uyuyamaz. İlk gece böyle geçer. Sabah uyanır ve Eda (Adalet) Hanım'ın hayat hikâyesini(yangın olayını) büyük bir dikkatle dinler. Ancak Eda Hanım'ın eşi Yusuf Bey'in kardeşi Tahir Bey bu anlatılanların tamamen yalan olduğunu söyler ve Ferit Bey'in ilk çatışması başlar. Ferit gece yürüyüşüne devam eder. Merdivende rastladığı ve dokunduğu bedeni bulur. Bu pansiyonun tavan arasında yaşayan Tatvanlı Fatma'dır. Onun da hayat hikâyesini dinler ve uyanan hedonist arzuları söner. Sonra içsel çatışmalar başlar, çıldıracak seviyeye gelir ve bu durumdan kurtulmak ister. Ruhun bu inkırazı bir an da olsa "Allah" diyerek giderilir. Ferit devam eden krizlerini Selma ile gidermeye çalışır ama nafile düşüş devam etmekte ve Selma kırılarak geri gitmektedir. Ferit, Nedime ile analiz yapmak ister ama siyah köpek anksiyetesi yine belirir. İçer sarhoş olur, Yüksekaldırım'daki pansiyonun yolunu zor bulur. Vafi Bey Ferit'in içinde bulunduğu bu çatışma ve kriz haline acır, onu odasına çıkarır. Onu muhatap alır. Önce Beyzavi Tefsirinden sonra Ebuziya Efendi ve Muhyiddin-i Arabi'den bahsederek Ferit'i sarsmak ister. Ferit onu dinler ama iç çatışmaları devam eder. Şüpheler ve ruhsal travmalarla sabahlayan Ferit, kızkardeşi Nilüfer ile Necmiye teyzeyi konuşmaya başlar. Nihilizm ve ruhsal travmalar bir anda çılgınca bir cinayete karar verir Ferit'e. Necmiye teyze hunharca katledilmiştir. Hayal bitmiş, Ferit kendine gelmiş, Nilüfer gitmiş Yahya Aziz odaya gelmiş ve olaya dahil olmuştur. Ferit bu defa Selma buhranı ile boğuşarak uyumaya çalışır. Uyuyamaz. Çünkü Selma rüyada Ferit'i çatışma içinde bir fetişizmle yüzleştirir. Selma, aşk, hedonizm, ihtiras, ebedilik, ses ve çatışma Ferit'i sonunda şiddetli ve sesli rüya sayıklamalarına kadar götürür. Pansiyon sakinleri kapıyı kırarak kadar bir endişe ile Ferit'i uyandırmaya çalışırlar. Ferit uyumadan uyanır. Kapıyı açar. Vafi Bey Ayet-el Kürsiler okuyarak Ferit'i teskin etmeye çalışır. Sakinleşen Ferit gece Tosunla karşılaşır ve Necmiye teyzeyi konuşurlar. Yahya Aziz ile tekrar bir araya gelir ve şüphelik sorununu konuşmaya başlar. Ferit odasında iken Eda Hanım Zehra'nın durumunu anlatır ve Ferit'in müdahalesini ister. Zehra bir cinayetin işlendiğini sayıklar. Ferit müdahale eder ve çocuk sakinleşir. Ferit odasına çekilir Vafi Bey gelir ve bir polisin onu beklediğini söyler. Teyze

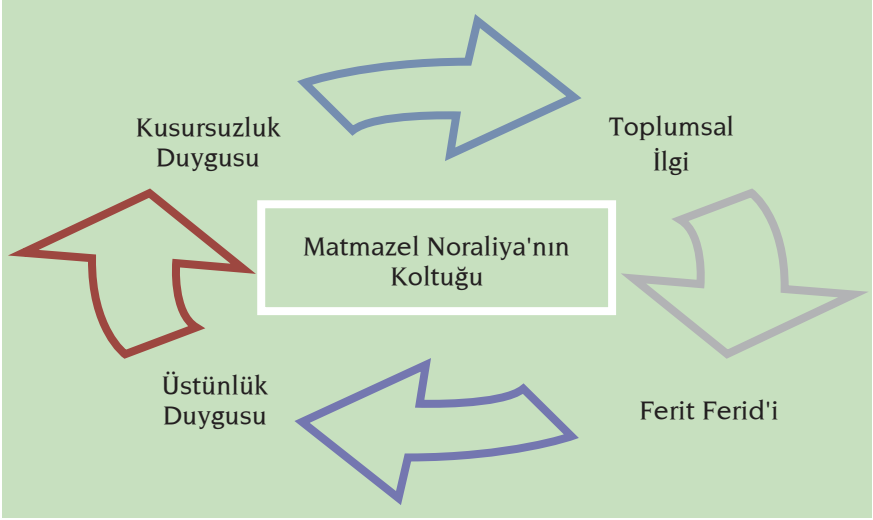
Necmiye Hanım öldürülmüştür. Neriman hasta haliyle şüpheli durumda ve Ferit karakoldadır. Rüya ve buhran devam etmektedir. Ferit hastahaneye gider ve Nilüfer'i ziyaret eder. Nilüfer, Necmiye teyzenin kendisine anlattıklarını Ferit'e anlatır. Hayal ve dram devam eder. Ferit Yahya Aziz'in etkisine açılmaya ve altı gündür yaşadığı dramdan kurtulmaya karar verir. Hayal ile gerçek arasında savrulan Ferit'in ruhu her defasında bir ayet ile sakinleşir özellikle Ayet-el Kürsi ile. Romanın birinci bölümü nihilizm ve çatışmalarla sonlanmadan Ferit için yükseliş başlar.

Romanın ikinci kısmı Büyükada'da geçer. Ferit, Fotika'nın evine yani Matmazel Noralya'nın Konağına taşınır. Tereddütler burada da peşini bırakmaz. Ta ki Nuriye teyzenin yani Noraliya'nın koltuğuna oturana kadar. İnanç boyutundaki çatışmanın olumsuzdan olumluya geçişinin en keskin gerçekleşimi burada olur. Ferit ruhsal varlığın ferahlatıcılığı içinde mistisizmde yerini almaya başlar. Nuriye teyzenin hikâyesi Fotika tarafından anlatılır ve vecd içinde dinlenir. Ferit nihilizmin ve ruhsal travmaların prangasından kurtulmak istediğini Noraliya'nın hatıra defterinden okuyucusuna verir. Yahya Aziz ile felsefi konuşmalara devam eder. Selma ile karşılaşır ve değiştiğini hissettirmek ister. Selma ve kardeşi Nilüfer'i adaya yanına almak ister. Ferit yeni Selma ile karşılaşan eski Ferit'in eski Selma'yı arayan yeni bir Ferit'e dönüştüğünü söyler. Kısa bir hayretten sonra yazar kurguladığı sonu gerçekleştirir. Yani değişerek iyileşen iyileşerek gerçekleşen aşk Allah'ta buluşma ile sonlanır.

Türk romanının tarihi serüveni Mehmet Rauf'tan sonra ilk olarak Peyami Safa ile ruha yani psikolojik aktivitelere daha fazla yönelir. Hem yazarın mizacı hem devrin değişim ve gelişim süreci hem de roman türünün bu alanda daha rahat bir psikanaliz sehpası oluşturması Safa'yı bu alana yönlendirmiş olabilir.

"Adler'e göre düşünsel amaçlar psikolojik olayların öznel nedenleridir" (Gençtan 1984: 47). Yazarın romanları dışındaki yazılarına da baktığımızda özellikle Ergun Göze'nin *Peyami Safa Nazım Hikmet Kavgası*, Mehmet Tekin'in *Peyami Safa ile Söyleşiler*, Beşir Ayvazoğlu'nun *Peyami Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı* ve daha birçok çalışma Peyami Safa'nın ruhsal aktiviteleri etrafında düşünsel amaçlarını gerçekleştirme hedefini vurgular.

Yaratıcı benliğe sahip olan yazarın, veludiyetini yazma faaliyetiyle ve düşünsel eylemlerle ortaya koyduğu birçok romanıyla da anlaşılmaktadır. Bilhassa psikolojik aktivite olarak değerlendirilen *üstünlük duygusu* yani *kusursuzluk çabası* ve *toplumsal ilgi* birçok romanıyla beraber *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda daha açık gerçekleştirildiği tespit edilmektedir. Aşağıdaki diyagramda kısaca gösterilen bu döngü aynı zamanda romanın yansıtıcı merkezi olan Ferit'in değişim ve gelişimini de belli oranda vermektedir.

Peyami Safa'nın bu dönüşüm sürecinin gerçekleşme evreleri özellikle *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanında yazar-Ferit özdeşiminde açıkça görülebilir. Bu bağlamda çalışmayı bir roman ve iki psikolojik aktivite ile sınırlandırdık. Bu konunun önceki zamanlarda birçok bilim adamı tarafından araştırıldığını ve bu değerli çalışmaların çalışmaya çok ufuk açtığını belirtmekle beraber bilimin dinamikliğini kılavuz edinerek farklı bir yaklaşımla romanın norm karakteri Ferit yani yazar tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda gerçekleşen psikolojik aktivitelerin başında *üstünlük duygusu* ve *toplumsal ilgi* gelir. Bireysel psikoloji gerçekleşiminde bireyin toplumsal bir varlık olarak algılanması ruhsal aktivitelerin sadece bireye değil topluma dönük yüzü de bilim adamları için inceleme konusu olmuştur. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda oturan Ferit'in karakterinde gerçekleşen bu iki psikolojik aktiviteden birincisi üstünlük duygusudur.

Üstünlük Duygusu

Bireysel psikolojinin ortaya atılmasıyla beraber insanın toplum içindeki yerinin belirmesi psikolojik bir aktivite olarak üstünlük duygusu yansıması şeklinde tezahür eder. Bu yansıma aşağılık duygusunun zıddı olarak algılanmamalıdır.

Adler bu durumu bir sosyal statü veya başkaları karşısında egemenlikten çok eksiklerini tamamlama ve kusursuzluğa doğru gitme yolundaki ruhsal güç veya bir motivasyon olarak tanımlar (Budak 2003: 797).

“Freud ruhsal yapıyı bir buz dağına, suyun üstünde kalan küçük bölümü bilinç bölgesine, suyun altında kalan büyük bölümü bilinç dışı bölgesine benzetmiştir.

Jung'a göre ise insan davranışları, bireysel ve ırksal tarihinin (nedensellik) yanısıra, amaçları ve ülküleri (erekbilim) tarafından koşullanır.

Bireysel psikolojinin kurucusu olan Adler ise insanın sadece biyolojik bir varlık olmadığını aynı zamanda toplumsal bir varlık olduğunu vurgular. Topluma yönelmenin insanda doğuştan var olduğunu ve toplumun insanı ancak bu ilişkinin biçimini belirlemede etkilediğini vurgular” (Gençtan 1984: 40).

Peyami Safa'nın ilgi alanlarının başında insanın ruhsal kısmı gelir. Bu durum yazarı hem bu alanla ilgili batılı kaynakları özellikle Fransız kaynaklarını incelemeye hem de inanç boyutuyla bedenden ruh hayatı derecesine çıkmaya yöneltir. Yazar bu durumu ruh çağırma boyutuna kadar götürmeye çalışır. Sürekli değişen bedenin değişmeyen ancak gelişen yönü olan ruhsal alan düşünsel boyutta yazarın roman kahramanlarının da değişim ve gelişim evreninin belirteci olarak çıkar karşımıza (Ayvazoğlu 2008: 405).

İşte tam bu nokta romanın yansıtıcı merkezi olan Ferit toplumdaki yerini belirlemek, eksikliklerini tamamlamak bağlamında düşünsel boyutta önce tıp okur. Başaramaz ve felsefe öğrenimine devam eder. Yaşamda kusursuzluğa doğru yol almak ister. Ancak gittiği yol onu sebebi belli olmayan bir korkuya (anksiyete) ve şüpheye sürükler. Daima bir ses onun ruhunun rahatını kaçıırır. Felsefe öğrenimi ile beraber sorular da beraberinde gelir. Bu rahatsız edici ve üstünlük duygusundan uzaklaştırıcı seslerden biri de Saim'in sesidir.

“–Saim bana üç lira bulacaktın...

–Al sana beş.

–Aman Allahım!

Şimdi Saim bin defa imtiyazlı burjuva cemiyeti, iki bin defa teknik seviye, üç bin defa enfra-strüktür diyebilirdi; ve Ferit sabırla dinleyecekti. Marksizmin ilmihalini sevmez, fakat ruhunu severdi. Asla gerçekleşmeyeceğini bildiği büyük emellerinden biri de bu ruhu o ilmihalden kurtarmaktı: bir satırını yazmadığı ne eserler tasarlamıştı. Tıptan felsefeye atlayışının sebeplerinden biri bu arzu idi, felsefede kalamayışının sebeplerinden biri de bu iradesizlik” (Safa 2004: 34).

Kusursuzluk çabasıyla yukarı doğru yükselmeye çalışan Ferit ne yazık ki irade zayıflığından dolayı düşüşe başlar. Ancak yaşamının bir gelişme olduğu inancını da kaybetmek istemez. Bu durum Ferit için aslında birincil bir konudur. Ancak sürekli tereddütlü ruh hali ve içsel çatışmalar

baş kahramanın hem huzurunu kaçıırır hem de gelişimini yavaşlatır. Bir hayranlık ve düşünsel duruş oluşturabilen hayret Ferit'te korkuya yaklaşan ve yaşamı olumsuz etkileyen bir durum olarak belirir. Hayretteki bu hayal kırıklığı onu kederden korkuya sürükleyen, çıldırtacak seviyede metapsişik ve parapsikolojik bir ruhsal travmaya sürükler.

Alfred Adler'e göre kusursuzluk insanlık tarihinden şimdiye kadarki süreçte birçok şekilde anlaşılmıştır. Ancak kusursuzluğun yani toplumsal üstünlüğün en doğru yollarından birinin ve en önemlisinin Tanrı'da buluşmak olduğunu belirtir. Bütün arayışlar içinde bu buluşma ile sonlananların bireyi ve toplumu daha çok mutlu ettiğini söyler (Adler 2001: 49). Peyami Safa da böyle bir amaç için Ferit'i, onun şahsında o konumdaki bireyleri böyle bir yolculuğa sürükler. İlk bakışta *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* bir kişilik bir roman gibi görünür. Ancak yazarın Ferit yansıtmacı merkezinde sembolize ettiği ve vermek istediği tez okuyucuyu nihilizmden imana, hedonizmden platonikte olsa libidinal yaşam enerjisi algısının dışındaki bir aşka götürmeye çalışır. Böylece şahıs kadrosu genişler. Romanda Ferit ama sadece Ferit bu inanç çatışmalarıyla mücadele eder ve ruhunun huzurunu sürekli aramaya devam eder. Bu yolun çok sıkıntılı olduğunu bir lezzet tattırırsa arkasından bin elem takacağını hisseder. Tatvanlı Fatma ile olan hedonizminin pişmanlığını "seviyen düştü" ifadesini bir paragrafta 7 defa kullanarak ruhsal ızdırabını söylem boyutuyla da dile getirir (Safa 2004: 55).

Peyami Safa, mistisizme geçmeden nihilizmin pençeleri arasında kıvranan Ferit'in ruhunu tam bir çile ile olgunlaştırır. Romanın birinci kısmında okuyucu Ferit'in artan anksiyete nöbetleri neticesinde verdiği orantısız tepkilerle neredeyse düşünsel enerjisinin biteceği zehabına kapılıp romanın başkahramanını nevrotik insanlar gibi kategorize etmeye yönelir. Çünkü Ferit'in içsel çatışmaları ve içine düştüğü güvensizlik duygusu bu durumu ortaya koyar. Romanın bu kısımlarında okuyucu yazarın yaşamından sahnelerle özdeşlen bir Ferit ile karşılaşır. "Ben Türk değilim, insan değilim, hayvan değilim, tıbbiyeli değilim, felsefeci değilim, aşık değilim, zengin değilim, fertçi değilim. Vafi Bey'in ecinnileri arasında oturan, iradesi çarpılmış, bir hafta sonra ne yapacağını bilmeyen, tembel, hiçbir şeye yaramaz ve ömrünün yarısı Avrupa'da hariciye memurluklarında geçmiş, ayyaş, zampara, hedonist, ciddiyetin sadece hayvanlara yakıştığına inandığı için dünyanın bütün dramlarına kahkayı basan ve bunun için "Gülener" soyadını alan bir baba ile, yarı sanatkar yarı deli, erkek düşkün, veremli ve veremden iki yetişkin kızını kaybetmiş, ayyaş, kokainman, Paris'te okuduğu için kültürlü, genç yaşında ölmüş bir ananın *desencharte*, *demesuer*, *desoriente*, *deracine*, *degenere* bir oğluyum. On sene evveline kadar siyah bir köpek peşimden gelir, yatak odama ve yatağıma girerdi" (Safa 2004: 60).

Ferit'in kaybedildiği kaygısıyla yüzleşen okuyucu yeniden bir "Allah'ım" kelimesinin yürekte yapılıması telkiniyle hayata dönüş operasyonu karşılıştır. Ancak bunun da etkisi geçer. Ferit Selma ile karşılıştır ve bedenini haz boyutunu Selma'nın gözlerinden yaşlar akıttırarak şiddetli bir eleştiriyi dile getirir. Romanın birinci bölümü bu tür gelgitlerle sonlanır ancak yazarın dolayısıyla Ferit'in kusursuzluk çabası mesafe alır. Önce Vafi Bey devreye girer ve Beyzavi, Ebusuud Efendi, Muhyiddin-i Arabi, Molla Cami'den vs. bahseder ve yerini Yahya Aziz'e bırakır. Ancak Yahya Aziz pasif roledir. Okuyucu tam rahatladım derken Ferit'in çatışmaları yine şiddetlenir artık çıldırarak seviye gelmiştir. Ve vakitte yine gecedir. Necmiye teyzeyi öldürme dürtüsü "öldüreceğim" ifadesinin romanın iki sayfasında 10 defa tekrarlanmasına sebep olur (Safa 2004: 115).

Yahya Aziz inisiyatifi ele almış okuyucu rahatlamış Ferit ise üstünlük duygusunu idrak etmeye başlamıştır. Pazartesi cumartesiye kadar gerçekleşen bu süreç içinde istenilen olur. Ferit mistisizmde buluşmaya artık karar verir. Fakat bu durum Berna Moran'ın da belirttiği gibi çok ani olur. Kinaye mesafesi ortadan kalkar. Yazarın sanatkâr boyutunun yerini düşünce adamı tarafı alır. Romanın kurgusu zedelenir, sürükleyiciliği kaybolmaya başlar, anlatıcının varlığı aşikâr hissedilir (Moran 1998: 192). Ferit'in birinci bölümdeki ben paradigması ile olan mücadelesi ikinci bölümde biz paradigmasına dönüşür. Ancak bu dönüşüm birinci bölümdeki gibi bir mücadele ve gösterme yöntemi ile verilseydi romanın hem kurgusal bütünlüğü hem de okuyucu üzerindeki sürekli etkisi daha kalıcı olabilirdi.

Şunu da belirtelim Ferit düşünsel anlamda metafizik bir olgunluğa ulaştıktan sonra biz kavramının da üstüne çıkıp Allah'ta buluşma ile Adlerci psikolojinin üstünlük aktivitesini gerçekleştirir.

Ayrıca romanın gece başlayıp gündüz sonlanması, olayların kapalı ve kasvetli mekânlarda başlayıp açık ve ferah mekânlarda sonlanması Ferit'in bedenini kısıtlayıcılığından kurtulup ruhun rahatlatıcılığına ulaşılması da üstünlük duygusunun bir başka gerçekleşim şekli olabilir.

Toplumsal İlgisi

Aristo, sürekli yaptığımız şey neyse, biz oyuuz. O halde mükemmellik bir eylem değil, bir alışkanlıktır der. Toplumsal ilgi de bütünü parçalarını oluştururken kusursuz bir toplum oluşturmada bireyin gelişerek değişmesiyle ilgilendir. Bunun için bireyin yapması gereken, orantılı davranış ve toplumun ahengini sürdüren alışkanlıklardır.

Adler, toplumsal ilgiyi açıklarken ideal toplum için bireyin ya da toplumun hareketi sonsuzluk için değerler yaratabiliyorsa bizim gözümüzde değerli olduğunu ve insanlığın ilerlemesine dönükse değerli sayıldığını belirtir

(Adler 2001: 53). Toplumsal ilgi ve toplumsal duygu fikri normatif ideal olarak yani kusursuz toplumun nihai biçimi olarak bireysel psikolojinin ilgi alanına girer. Peyami Safa da bu bağlamda insanoğlunun nihai hedefini mistisizmde belirtir ve kusursuz olan Allah'ta buluşmada bulur. İşte bu psikolojik aktivite penceresinden *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* eserine baktığımızda Ferit böyle bir sürecin içinden geçer.

Tereddütlerin ve buhranların peşini bıraktığı Peyami Safa bireysel psikolojinin aktivitelerinden olan toplumsal ilgiyi en iyi özetleyecek yaklaşımını 1957 yılında Mustafa Baydar'a verdiği bir söyleşisinde dile getirir.

“Varlığa mana veren insan değildir. İnsana mana veren varlıktır. Şüpheli zamanlarda da, daima milliyetçi ve insancı oldum. Allah'tan şüphe ettiğim zamanlar bile onun varlığı imkânını reddetmedim. Marksist olmaksızın, kendi inanış hudutlarım içinde bir çeşit sosyalistim. Fikirlerim hemen bütün kitaplarımda vardır. Esasta değişmedim. Kendi kendimi tashihe daima çalıştım ve çalışıyorum. İnsanın kendi kendisi kalmak şartıyla değişmesi bütün şeyayı şamil bir zaruretler. Bunun için hem muhafazakâr hem inkılapçiyım” (Tekin 2003: 66).

Bu nedenledir ki incelediğimiz romanda yazar sadece Ferit'i bu inkılapçılığıyla öne çıkarır. Bunun en önemli nedeninin ise yazar ile Ferit arasındaki karakter benzerliklerinin örtüşmesi olabilir.

Romanın olay örgüsü içinde çatışmadan uzlaşmaya giden, toplumsal yapıyı zedeleyen nihilizmden spiritüalizme ve hakikate gidiş sürecinde birçok okuyucu roman kahramanı ile kuvvetli bağ kurar. Nitekim ortak duygularda paydaş olan bireyler toplumsal ilgide de ortak kaderi paylaşmak isterler. Bu nedenle Ferit ile Yahya Aziz arasında geçen felsefi konuşmalar bir sanat eseri olduğu halde çok da itici gelmez okuyucuya. Bu konuşmalar eserin sanat boyutuna zarar verirken ideal toplumun oluşumuna katkı sağlar. Peyami Safa'nın belki de en çok eleştirilen bu yönü yazarın ideal toplumu inşa etme amacı dürtüsüyle mazur görülebilir. Çünkü romanda ruhsal sağaltıma ulaştırılmadan yüzüstü bırakılan bir Ferit, rehabilite ve restore edilmeyen bir psişe yazarın düşünsel yaklaşımına göre hem sağlıklı bir toplum inşası için hem de bireyin sağlıklı yaşamı için yüksek risk taşıyabilir.

Toplumu ve bireyin inşasının üst çatısını romanda Matmazel Noraliya oluşturur. Babası Türk olan Nuriye Müslümandır. Ama İtalyanca ve Fransızca eğitim aldırılır, kilise ile münasebeti sıklaştırılır. Öteleyici bir yaklaşımla İslamdan uzaklaştırılmaya çalışılırsa da başarılı olunmaz. “Fakat bütün o papaz, hocalar, kiliseler, zorla okutturulan dualar, Noraliya'cığın göğsüne asılan haçlar onu dininden döndürememiş. Aksine sevgisi artıkmış Müslümanlığa. Yalnız her zaman rahmetli derdi ki “bizim dinimizde

her din toplanır. Dinlerin hepsi iyiliğe, doğruluğa çıkar. Allah'a çıkar. Yalnız Müslümanlık en kısa yoldur." Hani öyle nefret etmemiş Hristiyanlıktan. Kaba sofu değildi o (Safa 2004: 249). Yani duanın gücü, imanın tezahürü ve dinlerin ortak noktası Noraliya olarak yansır romanın sayfalarına.

Toplumsal ilginin temelinde mükemmele ulaşma kanısının olduğu belirtilir. Safa, bir yazısında romanlarının konularının bu kadar çeşitli olmasını bu duruma bağlar. "–Zannediyorum ki benim her romanımda ötekilere nispetle böyle bir başkalık ve ayrılık vardır. Çünkü her birinde kendi kendimi aşmak ve çok aradığım bir "mükemmel"e ulaşmak istedim" (Göze 1981: 63).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu felsefi bir romandır. Bu felsefe yazarın eşya karşısındaki duruş ve yaşamda mücadele ediş felsefesidir. O sadece düşünmez aynı zamanda hisseder. Düşünsel boyut Yahya Aziz'le belirirken yaşamsal boyut Ferit ve Noraliya ile romanda gerçekleşir. Pozitivist olan Ferit ben duvarını yıkar. İç monologlarla, bilinç akımı tekniğiyle bu değişim özellikle toplum ve kainatla birleşme sürecini dramatize eder.

Toplumun yanlış bir Batılılaşma sürecine girmesine sebep olan değerler anarşisine (muhtarın temsil ettiği duygusal milliyetçilik, Vafi Bey'in şarlatan dindarlığı, Cevat Bey'in dogmatik pozitivismi, evlilik dışı ilişkiler, Karnika'nın röntgenciliği, Babuş ailesinin sefaleti) karşı Ferit tepkisini koyar. O içinde yaşadığı toplumun maddi ve manevi değerlerinin çözüldüğünü görür. Bu entelektüel boyutuyla beraber iradesi zayıf, aksiyon yönü aksaktır. Norm karakter olan Ferit id ile ego arasındaki çatışma ile mücadele eder (Kantarcıoğlu 2007: 93).

Ferit'in huzursuz olan ruhu Noraliya'nın koltuğuna oturarak huzura kavuşur. Bu sadece bir gelişim süreci değil aynı zamanda ruhun bir olgunlaşması, nihai huzura kavuşmasıdır. Ferit artık psikanaliz koltuğunda, dinleme ve dinlenme boyutundadır. Yahya Aziz yani yazar son hamlesini yaparak kuduz ben siyah köpeğini kovmak, kalın ben duvarını yıkmak arzusundadır. "Kendisini Allah'tan ayıran karanlık duvarların benlik olduğunu anlayınca, onu atıp kainatın ruhuyla birleşme özlemini duyuyor. Muhiddin-i Arabi'nin *Futuhat-ı Mekkiye*'sinde *tavr-ı salis* dediği hal budur. Cüzinin külliye dalışıdır. Bütün *Philosophia Prennis*'in mevzuu da budur. Bize şimdi süblim bir karikatür gibi görünen Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, onun yalnız kendi benine değil, bütün benlere, mücerret bene isyandır. Bütün dinlerin, fikirlerin ve politikaların tarihi bu isyanın tarihidir. Dinler, insanın –iştahi şehvet, kazanç hırsı ve kibir halinde– kuduran ben'ini Allah'ta eritmeye çalışmışlardır. Hümanizm onu insanlık idealinde uyuşturmaya savaşır. Nasyonalizm *fena fil-millet* i emreder. Ben'in Allah'ta yok olmaya koşması azizleri, millette yok

olmaya koşması kahramanları yaratmıştır. Bütün bu ideallerde müşterek olan şey ben'in fenasıdır. Fakat burada fenayı (fani olmayı) lügat manası ile anlamak doğru olmaz. Bu mecazi bir yok olma halinde bir "emrinde olmayı" tazammun etmelidir.

Orta Çağ'ın bozumundan sonra, şiddetli bir ferdiyetçilik halinde ben'in hortladığını görüyoruz. Zamanımızın büyük işaretlerinden biri de bu ben kuduzudur. Fakat onun karşısına bu sefer sosyalizm ve nasyonalizm çıkmıştır. Liberalizm onu azdirmasına karşı bunlar daha üst planlardaki zaruretlerin tepkileridir... Zamanımızda Noraliya gibi Allah'ta kendini kaybedenler azdır... "Ben" kendisini "biz"e ve "biz"den daha üstün bir perspektife doğru aşmalıdır. Taazuvun şartı transandanstır. Yoksa benlerin çarpışması ve boğuşması içinde parçalanma mukadderdir. Ferdden millete, milletten insana, insandan Allah'a doğru aşmanın merhalelerini idealleştirmeyen ve kendi ölçüsünü yalnız kendisinde (ferde veya külli insan mefhumunda) bulan insanın nasibi bugünkü dünya kadastrofundan başka nedir? Aşmaların silsilesi bize fertleri milletlerin, milletleri insanlığın, insanlığı Allah'ın otoritesi altına koyan bir nizamı düşündürür" (Safa 2004: 279, 280, 281). Böylece Ferit toplumsal ilgi noktasından getirilmesi gereken konuma yazar tarafından yerleştirilir. Bu psikolojik aktivitede Peyami Safa çok başarılı bir çizgi çizer. O, sadece kendi ve milleti için düşünmez bütün insanlık için Ferit'i böyle bir inkılap sürecine sokar. Toplumlara sadece inanmak ve inkâr etmek gibi iki düşünce arasında mücadele ettiğini ortaya koyar. İncanın üstünlüğü toplumun olumlu anlamdaki dinamizmini sürekli kıldığını ve hem bireyi hem de toplumu huzur ortamına koyduğunu Ferit'in fırtınalı yaşamdan sakin yaşama geçişindeki süreçte verir.

Sonuç

Tereddüt veecessüslerden aklın tasdiki ve kalbin tatminine doğru bir ilerleyişin serüvenini konu edinen *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanında birçok psikolojik aktivitenin işlendiği söylenebilir. Peyami Safa Ferit'in şuurlu müktesebatını ortaya koyarken okuyucunun eserle bütünleşmesini başarılı bir şekilde gerçekleştirir. Ferit tam bir yansıtıcı merkezdir. Yazarın düşünsel boyuttaki enerjisini orantılı bir tarzda yansıtır. Ferit aşırı bir güvensizlikten tam bir güvene erişir.

Baba Safa'yı tam tanıyamadan, oğul Merve'ye doyamadan ve aile sıcaklığını istendik düzeyde yaşayamadan sürekli bir çatışma ortamına giren Peyami Safa aynı zamanda düşünsel anlamda da huzurlu değildir. Çünkü İsmail'ini çölün ortasında bırakıp iradesini yaşamın devamı için gerekli olan suyu aramaya yönelten Hacer gibi Peyami Safa da Ferit'i roman coğrafyasında böyle bir ortamda hedefi olan bir arayış içine koyar. Hacer

dünya yaşamı için suyu ararken Ferit ruhun yaşamı için inançtaki aşkı arar. Hacer iradesinin hareketinin sonucunda değil ruhunun teslimiyetinin ardında İsmail'in ayağının dibinde yaşam suyunu bulur. Ferit de iradesinin ve bedeninin hazlarının sonucunda değil Nuriye teyzenin koltuğundaki teslimiyet ve itminanın sonucunda nihilizmden kurtulur.

Romanda Nuriye Hanım'ın Matmazel Noraliya olarak değiştirilmesi, Ferit'in değişim ve dönüşümünün bir koltukta gerçekleştirilmesi, romanın sonunda Ferit ve Selma'nın kavuşarak denize doğru değil de çamlığa doğru gidip kaybolmaları konularının sıradan bir kurgulama olmadığı yani yazarın düşünsel boyutuyla ilgili olduğu ve yukarıda bahsedilen psikolojik aktivitelerle ilgili olduğu görülebilir. Ancak yazar İslam kaynaklarını Yahya Aziz'in vasıtasıyla okuyarak Ferit'in değişimini gerçekleştirirken hep ön plana Hristiyanlık fenomenlerini çıkarıp romandaki ikileme (dualizm) okuyucuyu sürükler. Bu ikircikli durumun sebepleri daha detaylı irdelenebilir.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu bireyin ruhsal gitgellerini ve beklentilerini ortaya koyma boyutuyla psikolojik roman; yazarın görüşlerini düşünsel boyutta vermesiyle felsefik roman ve bireyin toplumla olan ilintilerini ve ideal bir toplum için nasıl birey gerektiğini ortaya koymasıyla da sosyolojik bir roman olarak değerlendirilebilir. İlk satırına Ferit ile başlayan ve son satırını Ferit ile bitiren yazar öne sürülen bu düşünceleri Ferit'in geçirdiği inkılaplarla destekler.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanı hakkında yapılan bu çalışma bir psikanalitik bakış denemesinden ibarettir. Bugünkü dünyanın şiddet ve yıkımdan, ihtiras ve hedonizmden, sefalet ve bencilikten kurtulup "biz" paradigmasına ve paydaşlığına gidebilmesi, dış mekândaki sorunlu bireylerle *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'ndaki çatışmalı ve travmalı kahramanların –Ferit gibi– olumlu dönüşümü yaşaması romanın ikinci kısmındaki değişimle karşılanabilir. En iyi psikanaliz sehпасı ise sadece beden değil aynı zamanda ruhun beklentilerinin gerçekleşiminde ve insana bütüncül bakışta bulunabilir.

Kaynaklar

- Adler, Alfred (2001), *Psikolojik Aktivite*, Say Yayınları, İstanbul.
- Ayvazoğlu, Beşir (2008), *Peyami Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Budak, Selçuk (2003), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Geçtan, Engin (1984), *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*, Maya Yayınları, Ankara.
- Göze, Ergun (1981), *Peyami Safa Nazım Hikmet Kavgası*, Selçuk Yayınları, İstanbul.
- Kantarcıoğlu, Sevim (2007), *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Moran, Berna (1998), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Erdem

288

62
2012

Mehmet Emin ULUDAĞ

- Safa, Peyami, (2004), *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
Tekin, Mehmet (2003), *Peyami Safa ile Söyleşiler*, Çizgi Kitabevi, Konya.
Tekin, Mehmet (1999), *Romancı Yönüyle Peyami Safa*, Ötüken yayınları, İstanbul.